

*С. В. Зінченко,
кандидат історичних наук
Національний музей у Львові
імені Андрія Шептицького*

МАЛЯРСЬКА ОПРАВА: СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ

Присвячено унікальному виду шкіряних оправ I–XIX ст. – т. зв. малярським оправам, для яких характерною є незвична для інтролігаторства техніка енкаустики, темперного і олійного живопису, графічного малюнка. Запропоновано класифікацію цього виду оправ за матеріалом покриття та технікою виконання оздоблення. Репрезентовано невідомі західноєвропейським дослідникам малярські оправы XV–XIX ст. східнослов'янського походження.

Ключові слова: інтролігаторство, кришки оправы, малярська оправа, оправа, пергамент, мініатюра.

Дослідження оздоблення оправ, де функцію художнього оформлення відіграють малярські зображення, майже одночасно розпочалися на початку XX ст. як у Західній, так і в Східній Європі, проте й досі важко дати загальну картину їхньої появи і розвитку та класифікувати їх.

На початку XX ст. дослідження в галузі малярської оправы мали емпіричний характер і були присвячені окремим пам'яткам чи регіональній групі аналогічних оправ. Однією з перших стала публікація 1901 р. О. Ліссіні, присвячена сієнським малярським оправам XIII–XVII ст. (Італія) [46]. Майже одночасно в Росії на цей вид оздоблення слов'янських оправ звернув увагу філолог-палеограф, джерелознавець, бібліограф П. К. Сімоні [22, с. 245–258, таб. XXX. 42]. Монографічне дослідження коптської малярської оправы Вашингтонського рукописного Четверосвангелія з колекції Ч. Л. Фріра 1912 р. здійснив Ч.-Р. Морі [50]. У німецькому фундаментальному енциклопедичному виданні з історії книги «Lexikon des gesamten Buchwesens» (LGB, Загальний словник книжкової справи) бібліотекар університетської бібліотеки в Лейпцигу доктор філософії Г. Шрайбер у статті «Bemalte Einbände» (Малярська оправа) вперше виокремив цей вид оздоблення оправ і дав короткий загальний огляд їхнього розвитку [59]. Вперше на особливий різновид австрійських малярських рогових оправ вказав доктор К. Хольтер [40]. Наступний узагальнюючий короткий огляд різновидів малярської оправы дав німецький дослідник оправ Ф.-А. Шмідт-Кюнсемюллер у статті «Bemalte Einbände» (Малярська

оправа) [55]. Аналогічний дещо ширший огляд малярських оправ було здійснено в 1971 р. у фундаментальному енциклопедичному виданні з історії книги «Encyklopedia wiedzy o książce» під гаслом «Oprawa malowa» [51]. Нині малярські оправи активно вивчає відомий німецький дослідник західноєвропейської середньовічної мініатюри доктор Г. Енгельхард [34–37]. У Росії про цей вид оздоблення оправ писали В. В. Ігошев [13], Л. І. Ліфшиць [17] та І. Д. Соловійова [24]. В Україні дослідження малярських оправ провадиться на базі Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького [5–12].

Археологічні розкопки підтверджують думку, що кодекс найраніше з'явився в східній частині Середземноморського басейну і поступово почав витіснити сувій. А отже, можна припустити, що малярська оправа виникла в Середземноморському басейні в I–VII ст. і веде свій родовід від найдавніших зі збережених на сьогодні її зразків – коптських [60, р. 15–30].

На сьогодні під терміном «малярська оправа» розуміємо **окремий вид мистецького оздоблення оправ, створених ручним способом, де декоративну функцію художнього оформлення відіграють малярські зображення, виконані в різноманітних техніках (енкаустики, олійного і темперного живопису тощо)**. Цей напрям у галузі мистецької оправи (як за технікою виконання, так і за матеріалами, використаними для її створення) об'єднує два види мистецтва – малярство та інтролігаторство.

Німецький видавець, публіцист і бібліофіл В.-Д. фон Люціус у своїй праці окреслив три періоди розвитку оправ, оздоблених живописними або графічними зображеннями: до першого (до 1918 р.) він відносить унікальні оправи, виконані за індивідуальним замовленням; до другого (20–30-ті рр. XX ст.) – малосерійні ручного виробництва або видавничі оправи; до третього (після 1960 р.) – малярські оправи арт-буків [47]. Проте така класифікація малярських оправ не розкриває все їх багатство та різноманітність, і тому є недостатньою.

Нами будуть розглянуті лише оправи першого періоду. За регіональними і хронологічними межами їхнього виникнення, конструктивними особливостями та використаними для оздоблення матеріалами малярські оправи цього періоду можна поділити на чотири великі групи.

До першої, найдавнішої групи слід віднести оправи ранніх коптських багатозшиткових пергаментних кодексів, виготовлених з дерева і оздоблених іконописними зображеннями в техніці енкаустики. Єдиним збереженим прикладом на сьогодні є оправа Четвероевангелія (Freer Gallery, Sackler Museum, Smithsonian Institution, Washington D.C. Shelf Number: 06.274), відомого під кількома назвами: Вашингтонський кодекс III (Codex Washingtonensis III), Євангеліє Фріпа (Freer Gospels) або

Кодекс-W (Codex-W, 032) [50]. Цей унікальний манускрипт, переписаний на 187-ми пергаментних аркушах розміром 20,8×14,3 см [27], було знайдено 1906 р. в Єгипті під час розкопок руїн давнього міста Сокнопайо Нессос, або Дімай Ель-Сіба, у Фаюмській оазі, розташованій на південний захід від Каїра [60, р. 15–30, 322]. Нині він зберігається в Художній галереї Фріра¹. Досі серед учених існують значні розбіжності щодо дати його написання. На низці інтернет-сайтів (Wikipedia, the free encyclopedia [32] та The Freer Gallery of Art and the Arthur M. Sackler Gallery, the Smithsonian's Museum of Asian Art) рукопис датують кінцем IV – початком V ст. [63]. Проте за результатами новітніх досліджень доктора Л. Вуддарта, зокрема за аналізом текстів Євангелій, який він провів, і за тим фактом, що занепад міста відбувся в середині III ст. н. е. [18], рукопис слід датувати I ст. від Різдва Христового [38]. Хоча оправа відокремлена від блоку, вона, найімовірніше, того ж часу, що й книжний блок. 1912 р. американський історик мистецтва Ч.-Р. Морі помилково датував цю оправу кінцем VII – початком VIII ст. [50]. Їй досі вважають візантійською роботою VII ст. [56]. Дошки цієї оправи (21,3×14,3 см) оздоблені іконописними цілофігурними фронтальними зображеннями чотирьох євангелістів так званого Сирійського типу [4], виконаними в техніці енкаустики [56] у стилістиці та іконографії, що притаманні коптському мистецтву [58, s. 73]. На верхній дошці зображено євангелістів Матвія та Іоанна, а на нижній – Луку й Марка.

Характерна стилістика особливо помітна на зображенні євангеліста Марка, який, згідно з канонами візантійського мистецтва, має бути чоловіком у самому розквіті сил, з чорним волоссям і округлою борідкою. Проте тут його зображено злегка лисуватим, із сивим волоссям і гострою борідкою, подібним до іконографічного типу апостола Павла. Вже австрійський мистецтвознавець Й. Стржиговський указував на таку іконографію образу св. Марка в коптському мистецтві. Також відомо, що техніка енкаустики була поширена в Єгипті (зокрема у Фаюмі) в I–III ст. Отже, цю оправу не можна віднести до виконаних візантійськими майстрами і датувати VII ст. Це підтверджує й конструкція оправи, детально описана в неопублікованих машинописних працях отця Т. Петерсена [52], публікаціях Ч.-Р. Морі [50] і Я. Ширмаї [60, р. 23–26]. Вона аналогічна, але не тотожна двом раннім коптським кодексам VI ст. з бібліотеки Честера Бітті в Дубліні (Dublin, Chester Beatty Library Copt.: Ms. 813, Ms. 814) [61, р. 1–85;

¹ Художня галерея Фріра – один з 19-ти музеїв Смітсонівського інституту (Вашингтон, США). Була відкрита в його складі 1923 р. як перший музей, присвячений образотворчому мистецтву. Колекція Галереї Фріра нараховує понад 25 тис. експонатів. Основу цієї збірки становить приватне зібрання бізнесмена з Детройта Ч. Л. Фріра, який був пристрасним колекціонером.

89–249]. Імовірно, зображення євангелістів були виконані на оправі Вашингтонського кодексу за аналогією та під впливом пізньоантичної традиції вміщувати на початку тексту манускрипту портрети авторів творів [3; 19, с. 45, 64–65]. Отже, ця пам'ятка дає змогу простежити витoki традиції розміщувати іконописні зображення євангелістів на оправках кодексів з текстом Нового Завіту.

До другої групи увійшли оправы XIII–XIV ст., оздоблення яких за використаними матеріалами, технікою виконання та тематикою живопису близькі до іконопису. Це оправы романської конструкції, дошки і корінець яких суцільно поволочені шкірою. На дошки поверху шкіри наклеєно тканину – паволоку, заґрунтовану левкасом, на якому темперою нанесено зображення, тематично пов'язані зі змістом рукописного блоку. Як і в традиційному іконописі, для збереження малярських зображень їх було вкрито шаром оліфи. Це вперше описав австрійський історик, сходознавець, мистецтвознавець та палеограф доктор К. Хольтер (1911–2000) на прикладах оправ манускриптів XIII–XIV ст. з австрійського монастиря Гарштен, розташованого неподалік міста Штайр (Верхня Австрія) [40]. Більша частина монастирської книгозбірні, у тому числі 116 рукописів, нині зберігається в Публічній науковій бібліотеці м. Лінц. Збірка містить унікальні рукописи початкового періоду свого формування, відразу після заснування монастиря у 1082 р., проте більша частина манускриптів походить з XIV ст. З них на увагу, з огляду на оправы, заслуговують чотири томи (Linzer Studienbibliothek: Hs. 446–449) списку праці «Glossa continua in Matthaum, Marcum, Lucam, Joannem» (Збірка коментарів євангелістів Матвія, Марка, Луки та Іоанна до Євангелій), яка ще відома під назвою «Catena Aurea» (Золотий ланцюг), авторства Томи Аквінського. Відомо, що всі чотири манускрипти були переписані наприкінці XIII – на початку XIV ст. в Італії. Проте завдяки дослідженням К. Хольтера на підставі конструктивних особливостей самих оправ і стилістичного аналізу їхнього оздоблення доведено, що оправлені вони були саме в монастирі Гарштен.

Відповідно до змісту кожного з томів на їхніх верхніх дошках зображено: символ євангеліста Матвія – ангел¹, зі стрічкою у лівій руці, з інципітом: «Liber generationis Jesu [...]», – на першому томі (Linzer Studienbibliothek: Hs. 446) [41]; євангеліста Марка – крилатий (можливо, венеціанський) лев², зі стрічкою слів, яким починається Євангеліє: «Inicium

¹ Це узгоджується із традицією, усталеною як для Заходу, згідно з Ієронімом Стридонським (бл. 340–420) та Ісидором Севільським (бл. 560–636), так і для Сходу – за Іринеем Ліонським (бл. 130–202). Проте за Іполитом Римським (бл. 170–235), Августином Аврелієм (354–430) та Бедою Преподобним (бл. 673–735) символом євангеліста Матвія є лев.

² За Іринеем Ліонським Марку мав би відповідати орел, а за Августином Аврелієм – ангел (людина).

evangelii Jesu Xristi filii [dei]», – на другому (Linzer Studienbibliothek: Hs.–447) [42]; символ євангеліста Луки – крилатий телець, повернений вправо, зі стрічкою з текстом: «Fuit in diebus Herodis», – на третьому (Linzer Studienbibliothek: Hs.–448) [43]; символ євангеліста Іоанна – орел¹ – на четвертому (Linzer Studienbibliothek: Hs.–449) [44].

Нижні дошки кодексів оздоблені зображеннями: геометричними (квадрат, ромб, розетка), архітектурними, рослинними (чотирилисник, «готичні троянди», готичні акантові листки, листя і грона винограду) та зооморфними, близькими до геральдичних (пантерний лев, єдиноріг, птахи).

Також слід згадати малодосліджені оправи цього типу із чеського міста Пльзень першої половини XIV ст. [51].

До окремого типу цієї групи належать сієнські оправи, більш відомі як таволети². Це дерев'яні дошки оправ розміром 30×48 см, укріті паволокою і левкасом, на них, зазвичай, зображували (спочатку темперними фарбами, а згодом олійними) сцени, пов'язані з фіскальною діяльністю або якимись міськими подіями. Їх уперше зафіксував італійський історик і архівіст О. Лісіні [46] у своїх працях, присвячених оправам книг канцелярії фінансової адміністрації казначейств Біккерна і Габелла міста Сієни (Італія) за 1268–1682 рр. [29]. Сьогодні відомо близько 135 томів, більшість яких (близько 100 од.) зберігається в музеї при державному архіві міста. Біккерна – організація, що складалася зі скарбника, який відповідав за видатки від імені міської комуни, і чотирьох керівників (*provveditori*), відповідальних за видатки і схвалення виплат. Усі чиновники призначалися на шестимісячний термін, наприкінці якого поточні рахунки передавалися реєстраторам для представлення до Генеральної Ради Сієни на вивчення. Таку часту зміну штату було придумано, щоб уникнути корупції. Початково було два томи для подання до Ради: *Entrata Provveditori* – для реєстрації доходів, і *Uscita Camarlingo* – для видатків. Для офіційного представлення 1257 р. сієнська скарбниця Біккерна запровадила унікальну традицію – під час зміни штату замовляти художникам малярські оправи піврічних звітів. Упродовж XIII ст. на оправах книг для видатків (*Uscita*) завжди зображали скарбника за працею (дуже часто цими начальниками фінансів призначали ченців), а для доходів (*Entrata*) – герби адміністративних одиниць Сієни, та робили написи з іменами чотирьох керівників – *provveditori* з датами звітного періоду. Наприклад, на оправі видатків за 1258 р. художник Джуліо ді П'єтро зобразив портрет чинного скарбника – отця Уго з абатства Сан-Гальгано (AS Siena n.1, 1258). На початку XIV ст. обидва томи

¹ Однак за Іринеем Ліонським символом Іоанна є лев.

² Слово «таволета» (італ. *tavoletta*) походить від італ. *tavola* – дошка.

об'єдналися в один, і зображення також об'єднали. Відтепер на оправі малювали і скарбника, і герби дільниць із *provveditori*. З середини XV ст. тематика сюжетів урізноманітнилася, стала прив'язаною до важливих подій в житті міста, політичних та історичних подій країни, наприклад, Аллегорія Чуми (Берлін, Kunstgewerbemuseum), написана в 1437 р. Джованні ді Паоло; коронація папи Пія II (AS Siena n. 32), створена у 1460 р. Лоренцо ді П'єтро ді Джованні, більш відомим як Векк'єтта. Регулярне користування рахунковими книгами не сприяло збереженню живопису їхніх оправ, тому згодом практику виготовлення малярських оправ поступово змінили станкові картини, які вивішували з цієї нагоди на стіни [30].

Крім Біккерна, в Сієні існував ще один важливий фінансовий орган – Габелла, відповідальний за результат обвинувачень, що керувався скарбничим, а в його штаті були службовці-екзекутори. Габелла перейняла від Біккерна традицію т. зв. ілюстрування деяких звітів. Пізніше почали також зображати різні сцени світського й релігійного характеру [45].

Від 1268 до 1682 р. розписи таволет замовляли найкращим художникам Італії: Амброджо і П'єтро Лоренцетті, Ліппі Ванні, Джованні ді Паоло, Векк'єтті, Сано ді П'єтро, Франческо і Бартоломео Ланді, Доменіко Беккафумі та ін. [25]. А що в магістратських книгах ретельно фіксувалися всі замовлення та суми, виплачені за їх виготовлення, то ці пам'ятки стали для сучасних дослідників цінним джерелом інформації про сієнських художників XIII–XVI ст. [30].

До третьої групи віднесені оправы, малярське оздоблення яких за виконанням і матеріалами значно ближче стоїть до мініатюри (живописної або графічного малюнку пером), аніж до іконопису чи станкового живопису.

Це малярські, а саме т. зв. рогові (пергаментні) оправы з додатковим прозорим пергаментним шаром для захисту живописних зображень на нижньому роговому шарі. Нині їх досліджує німецький мистецтвознавець Х. Енгельхарт [34–37]. Концепція композиційного вирішення оздоблення оправ визначається розташуванням окремих живописних зображень на золоченому тлі аркуша, вкритих напівпрозорими захисними пергаментними аркушами. Все це закріплюється за допомогою простих або декоративних цвяшків своєрідною решіткою-рамкою зі стрічок металу (мосяжу, срібла тощо), яка облямовує по контуру окремі живописні поля. Їх виготовлення зафіксовано у Західній Європі, зокрема у Нижній Австрії (Гамінг), північно-східній (Саксонія) і південно-східній Німеччині (Баварія), Франції (Париж, Шампань, Савойя, Верхній Рейн), Італії (Тоскана) упродовж XIII – початку XVI ст. [34]. На сьогодні відомо 23 аналогічного типу і призначення оправы [35]. За композиційним розташуванням і формою окремих полів Х. Енгельхарт виділив 5 типів пергаментних оправ.

Найбільш показовою для першого типу є оправа XIII ст. Бамберзького Псалтиря 1230 р. (Баварія, Німеччина, Staatsbibliothek Bamberg: Msc. Bibl. 48), молитовно-богослужебної книги позалітургійного вжитку, призначеної для приватної молитви високопоставлених осіб – як духовних, так і світських. Композиційні схеми верхньої і нижньої дошок оправи ідентичні: в середнику – мигдалеподібна мандола, до неї вгорі, знизу і по боках приєднано чотири круглі медальйони, що разом формують хрест, при цьому по кутах утворюються чотири косинці складного абрису.

На верхній дошці у мандолі зображений Христос-Суддя, який возсідає на Райдузі; у медальйонах – погруддя чотирьох євангелістів, а в косинцях – два херувими (вгорі) і архангели Михаїл і Гавриїл (внизу). На нижній дошці в мандолі – фронтальне зображення Богородиці з Немовлям (в редакції Втілення), яка також сидить на Райдузі, а в медальйонах – жіночі погруддя, що символізують чотири розширені Християнські Чесноти (Віру, Надію, Любов і Софію – Божу Премудрість), або персоніфікацію чеснот Діви Марії (незайманість, помірність, цнотливість і терпеливість); у косинцях – чотири цілофігурних зображення персонажів Старого Завіту, які також спроектовані на непорочність Марії (Аарон з квітучим жезлом, Ісайя з галузкою, Ецехієль із зачиненою хвірткою та Соломон із запечатаним джерелом).

До другого типу належать оправи, де одне центральне живописне поле з фігуративним або сюжетним зображенням відокремлене від малих набірною рамкою [35].

Найпоширенішим є третій тип, де площа дошки поділена на чотири однакових за розміром поля, заповнені відповідними цілофігурними зображеннями. У числі цієї групи слід згадати оправу Гамінгського Псалтиря, переписаного у 1240 р. у Вюрцбурзі (зараз зберігається в приватній колекції). На покритті верхньої дошки в кожному з чотирьох полів розміщено зображення євангелістів за працею. На нижньому покритті намальовано в образі чотирьох королів, що їдуть верхи на символічних тваринах, чотирьох володарів давніх імперій, що занепали згідно з видінням пророка Даниїла: Навуходоносор сидить на леві і символізує Вавилонське царство, Дарій на ведмеді – Персидське, Олександр Великий на пардусі – Грецьке, Октавіан Август на десятирогому (з головою антихриста між ними) леві – Римське.

До цього ж типу належить і оправа Понтифікала (служебника святительського) другої половини XIII ст., який зберігається в муніципальній бібліотеці Жоржа Помпіду міста Шалон-ан-Шампань (колишнього Шалон-ан-Марна, Франція) (Bibliothèques municipales de Châlons: Ms. 45). Служебник переписано на замовлення місцевого єпископа у другій

половині XIII ст. Його оправа вважається найдавнішою зі збережених з цієї групи, створеною у Франції¹. На відміну від оправи Гамінгського Псалтиря, дубові дошки французького кодексу поволочені строкатою тканиною східного походження. Понтифікал – літургичний рукопис, що містить єпископський устав і євхологічні тексти до служб, які виконують єпископи. Вісім мініатюр обох дошок безпосередньо пов'язані зі змістом кодексу. На жаль, верхній захисний шар прозорого пергаменту практично відсутній, тож збереглися лише невеличкі фрагменти мініатюр. На верхній дошці оправи зображено такі сюжети: вгорі – обряди освячення вівтаря єпископом і посвячення в єпископи; внизу – чини благословення абата й абатиси. На нижній – сцени висвячення в сан священників і дияконів (вгорі) та благословення дів і сповідання конфірмантів [53]. Тож оздоблення цієї оправи відповідає як змісту рукопису, так і призначенню. З іншого погляду, воно представляє ранній приклад наочного відтворення найважливіших літургійних дій, що входять виключно до обов'язків єпископа [34].

Наступний приклад малярської оправи цього типу має низку особливостей. Мова йде про дві (нині наклеєні на внутрішній бік сучасних картонних палітурок) мініатюри, які входили до складу оправи «Трактату про головні чесноти» (*Traité sur les Vertus Cardinales*, 1501–1600), що складався лише з 18-ти пергаментних аркушів розміром 20,9×20,2 см (BNF: Ms Fr 12247) [62]. Рукопис був виготовлений на замовлення Луїзи Савойської, матері майбутнього французького короля Франциска I. За стилістичними особливостями виконання мініатюр оправи приписують Робі Тестарду [28, s. 403–409; 64]. У чотирьох полях мініатюри, яка призначалася для оздоблення верхньої кришки оправи, в три чверті зображені чотири жіночі півфігури, виконані майже монохромно добрим рисунком, в графічному стилі в техніці гризайлі, з незначними дописами кольоровими фарбами. Підписи над кожним зображенням свідчать, що перед нами в жіночих образах персоніфіковано чотири головні чесноти: Prudence – поміркованість, Force – мужність, Justice – справедливість і Temperance – помірність. Зображені чесноти супроводжуються відповідними атрибутами та символами. На мініатюрі з нижньої дошки у чотирьох полях, дзеркальних щодо зображень верхньої, вміщено написи з назвами чеснот. Кожне поле зафарбоване: «Prudence» – у чорний, «Force» – у зелений, «Justice» – у червоно-бордовий і «Temperance» – у синій. По центру полів зображено самоцвіти в золотій оправі з написом назви каменю, що символізує кожну з чеснот:

¹ Наступна малярська пергаментна оправа французького походження зберігається у Ватиканській бібліотеці (*Bibliotheca Apostolica Vaticana*: Vat. Lat 13 125) на рукописі XII–XIV ст., відомому, як Бreviарій (Часослов) блаженного Урбана V [33; 49].

«*CARBV[N]CVLVS*» (рубін) – справедливість, «*HYACINTHVS*» (аметист) – помірність, «*A[DAMAS]*» (діамант) – мужність, зображення четвертого не збереглося – поміркованість (імовірно припустити, що це смарагд).

Оправи четвертого типу, для оздоблення яких використано більшого чи меншого розміру окрему мініатюру, зустрічаються нечасто.

Наприклад, рукопис 1440 р., що містить Статути Школи святого Іоана Євангеліста (*Statuten der Scuola di San Giovanni Evangelista*) у Флоренції (Італія, Тоскана), заснованої у 1427 р. [57, р. 76–81, Lot. 3020]. До XVIII ст. рукопис зберігався в цій школі, а нині перебуває в приватній власності. Оправа нижньої дошки обтягнута козячою шкірою, оздоблена відбитками сліпого тиснення зі штампів і накаток та споряджена мосяжними наріжниками і застілками. На її центральному дзеркалі вміщено мініатюру, на пергаменті, розміром 12,5×8,5 см, захищену пластиною з прозорого тонкого пергаменту (веленом), яка по периметру прикріплена мосяжними планками. На мініатюрі флорентійського маляра, який належав до кола Беоццо Гоццолі, небесний покровитель братства – Іоанн Богослов у супроводі свого символу – орла передає книгу юному послушнику школи у білій чернечій рясі з клобуком і короною на голові. Щодо спеціальної функції, яку повинна виконувати оправа, немає жодних сумнівів. Мініатюра ілюструє посвяту, на якій представлено святого, що вручає одному з вихованців братства обов'язкову для установи книгу статутів і, накладаючи праву на чоло отрока, дає своє благословення.

Нарешті, повністю ізольоване положення займає Маленький Євангеліарій Бернварда, єпископа Гільдесгаймського, 1015 р. Верхня дошка оправи оздоблена повторно на початку XIII ст. серією з десяти мініатюр – символів євангелістів і погрудь святих, точно не ідентифікованих через погану збереженість.

Для оздоблення пергаментних оправ іншого типу не застосовували додатковий шар велену; зображення були виконані пером. Мова йде про оправи книг з ренесансної бібліотеки родини Піллоне, відомої насамперед розкішними розписами обрізів книг [39]. Їх розпис на замовлення Одіріко Піллоне близько 1580 р. виконав Чезаре Вечелліо, двоюрідний брат і учень Тиціана. На сьогодні відомі 172 книги з такими обрізами. Проте лише 21 том має пергаментну оправу з графічними зображеннями роботи цього та інших відомих живописців. В якості сюжетів для оздоблення цих оправ Вечелліо спирався на автора літературного твору або на зміст книги. Таким чином з'явилася низка уявних портретів авторів, наприклад, Евкліда за роботою з циркулем на венеційському виданні 1586 р. його праці «*Geometricum problema tredecim modis demonstratum*» зі збірки «*Cabinet de Pierre Verès*». Зображення різноманітних карт на

географічних атласах роботи Вечелліо, справа з зображенням карти Старого світу на верхній дошці і Нового – на нижній, на венеційському виданні 1582 р. (Giovanni Lorenzo D'Anania: *L'universale fabrica del mondo, ouero Cosmografia dell'ecc. Gio. Lorenzo d'Anania [...]* – Venetia: presso il Muschio: ad istanza di Aniello San Vito di Napoli 1582); інша справа – з панорамою міських укріплень Равени (Tommaso Tomai: *Historia di Ravenna von 1580 (zweite Ausgabe; 70.000 Euro)* [31]. Бібліотека Піллоне зберігала свою цілісність до 1874 р., доки не була розпродана у венеційському антикваріаті Paolo Maresio Bazolle. Книги, оздоблені Вечелліо, тоді були придбані сером Т. Бруком (1830–1908) для Armitage Bridge House в Хаддесфілді. У 1957 р. П. Береш придбав їх у нащадків баронета, тоді ж розпочалося розсіювання цієї прекрасної частини бібліотеки Піллоне [39].

До третьої підгрупи пергаментних малярських оправ слід віднести оправи моравських земських книг XIV–XVII ст. з багатобарвними гербами земських скарбничих та шляхти [51].

У четверту підгрупу виокремлюються пергаментні оправи молитовників і пісенників з розписом, виконаним у народно-примітивному стилі, із зображеннями тюльпанів, плодів граната, серця, хреста. Ці оправи збереглися переважно в Угорщині [51].

П'яту підгрупу пергаментних оправ становлять оправи роботи йоркширської родини Едвардс з Галіфакса в Англії. Зокрема оправи роботи Джеймса Едвардса з Галіфакса, який розробив і запатентував у 1785 р. технологію виготовлення прозорого пергаменту для покриття малярських оправ. Живописні зображення (краєвиди, жанрові сцени чи портрети) на цих оправах були виконані в неокласичному стилі на нижній стороні пергаментного покриття, під яке на кришки підкладали білий папір. Зображення робилися на мотиви тогочасних друкованих гравюр або живописних акварелей (пейзажі, історичні будівлі). Батько Джеймса, Вільям Галіфакс, відомий тим, що спричинився до відродження однієї з основних областей живописної обробки кодексів в Англії XVII ст. – обрізів. Багаті пейзажі і фігуративні зображення на кодексах виявлялися при зміщенні під кутом і часто були виконані на усіх трьох обрізах [55].

До наступної підгрупи пергаментних оправ увійшли малярські оправи, виконані французькими професійними художниками в XIX ст. Це 29 простих пергаментних оправ, які за задумом романіста, історика, мистецького критика і мемуариста Едмона де Гонкура були оздоблені портретами та автопортретами їхніх авторів, відомих паризьких митців (загалом 21-ї особи). Серед них можна згадати Ежена Карр'єра, Жоржа Рошегроссе, Джеймса Тіссо, Жана-Луї Форена, Огюста Родена, Жюльє Шере [47].

В добу Ренесансу малярські оправи зі шкіряною інтарсією, оздоблені плетінчастим орнаментом, додатково розписували фарбами або кольоровими лаками (Франція). Від XVII ст. малярські оправи як самостійний вид оздоблення оправ в Європі не зустрічаються, проте поширення набув розпис окремих елементів оздоблення, як, наприклад, сліпих відбитків на шкірі гербових суперекслібрисів, монограм та емблем, портретів (Саксонія). У XVI–XVIII ст. для оправлення книг часто використовували фарбований у різні кольори пергамент. Починаючи з XVI ст. в монастирях часто використовували для оправлення книг пергаментні аркуші давніх літургічних рукописів і інкунабул з розкішними ілюмінованими вручну ініціалами [55].

У XVIII ст. відроджується живопис на пергаментних оправах і швидко стає модним, в Німеччині, переважно, для пісенників (співаників) і молитовних книг з натуралістичними і символічними зображеннями [55].

Четверту групу становлять оправи візантійської та готичної конструкцій східнослов'янського походження XV–XIX ст. богослужбних книг, дошки яких вкриті паволокою та левкасом. Техніка їх виконання близька до темперного або олійного малярства, а сюжетика – до іконопису [5–12].

Про можливість існування традиції виготовлення малярських оправ на Балканах опосередковано може свідчити фрагмент, а саме верхня дошка із зображенням «Розп'яття з двома предстоячими», виконаним у стилі сербської школи іконопису 30–60-х років XV ст. Він зберігся в складі оправи візантійської конструкції останньої чверті XVI ст. на рукописному Євангелії-тетр¹, яке 1571 р. переписав ієрей Ігнатій Фединка при церкві св. Димитрія в с. Тиневичі (нині – Ярославського пов. Підкарпатського воєв. Польщі). Сьогодні пам'ятка зберігається в збірці НМЛ ім. А. Шептицького (Ркк-206) [10].

Ще одна малярська оправа XVI ст. із зображенням триморфного «Деїсиса» на верхній дошці рукописного Євангелія, яке 1514 р. скопіював «многогрішний піп Ігнатій» у Радовському монастирі Сучавської митрополії (тепер – територія Румунії), зберігається в книгозбірні НМЛ ім. А. Шептицького (Ркк-39) і свідчить про побутування малярських оправ на Буковині.

Імовірно, посилення в XIV–XV ст. візантійсько-балканського впливу, а саме мистецтва Тирновського й Палеологівського відродження, спричинило появу та розвиток у XVI–XVII ст. малярської оправи також у східних слов'ян – на західноукраїнських етнічних землях та псковсько-новгородських теренах.

¹ Завдяки вкладному запису відоме в науковій літературі як Євангеліє із с. Угорка.

Більшість малярських оправ XVI–XVIII ст., що походять з Галичини, Сяноччини й Перемишльщини, зберігаються в НМЛ ім. А. Шептицького і представлені оправами рукописних Тетроевангелій, а саме: кінця XVI ст. з церкви Богоявлення Господнього в с. Путятинці Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. (Ркк-42); початку XVII ст. з церкви Архангела Михаїла в с. Лосе Горлицького пов. Малопольського воєв. Польщі (Ркк-205) (*іл. 1*); 1611 р. з церкви Воздвиження Чесного Хреста в м. Стрий Львівської обл. (Ркк-390); 1583 р. з церкви Архангела Михаїла с. Вітрилів Березівського пов. Підкарпатського воєв. Польщі (Ркк-438); 1624 р. із с. Явора Турківського р-ну Львівської обл. (Ркк-453); 1589 р. з церкви св. Георгія с. Ялин, яке сьогодні є частиною м. Сянока в Польщі (Ркк-694); відокремленою оправою Євангелія 1621 р. із с. Милик на Лемківщині (ДМ-561).

Ще кілька західноукраїнських оправ на рукописних Євангеліях XVI–XVIII ст., оздоблених темперними й олійними зображеннями, було виявлено: у Львівському історичному музеї – на рукописному Євангелії кінця XVI ст. із с. Лешнів Бродівського району (ЛІМ: Рук. 20) та на Євангелії кінця XVI ст. з Галичини (ЛІМ: Рук. 21) [14, № 20 і № 21]; у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника – на рукописному Євангелії третьої чверті XVI ст. з м. Комарна (ЛІННБУ ім. В. Стефаника: НД-39); у Національній бібліотеці у Варшаві – на Євангелії 1624 р., яке в с. Перунка переписав диякон Василій з Одрехова (BNW: Aks. 2759); у Російській національній бібліотеці в Санкт-Петербурзі – на Євангелії, що його 1631 р. переписав Максим Улицький, дяк Смерековський (РНБ: збірка Ю. Яворського 30) [24].

Про те, що малярські оправи в Україні не є прерогативою оздоблення книги винятково рукописної, свідчать оправи таких видань, як: Апостол і Євангеліє Павла-Домжива Лютковича Телиці з його друкарні в с. Угерці (НМЛ: Сдк-435), Учителне Євангеліє, надруковане 1616 р. у м. Єв'є (нині м. Вевіс у Литві; НМЛ: Сдк-1197), та вузькошрифтне Євангеліє (бл. 1550-х рр.) з Музею книги у Львові (Кр. 258) [11].

У XVII–XIX ст. малярські оправи почали виготовляти і на інших українських землях. Зокрема, прикладами пам'яток центрально- і східноукраїнського походження є такі оправи: 1816 р. рукописного Євангелія-тетр кінця XV – початку XVI ст. із с. Обенижі Турійського р-ну Волинської обл., що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського в Києві (ІР НБУВ: ф. 301 (ЦАМ КДА), № 30 л.), та Євангелія 1683 р. з Мгарського монастиря біля Лубен (ДІМ: Муз. 261) [6] і Євангелія XVI ст. з Густинського Троїцького монастиря біля Прилук (ДІМ: Муз. 3865), які зберігаються в Державному історичному музеї в Москві (Росія).

Іл. 1. Оправа (XVII ст.) з сюжетним зображенням «Розп'яття з предстоячими» Євангелія-тетр початку XVII ст. *Матеріали:* дерево, шкіра, паволока, левкас, темпера, олія, оліфа. Львів, НМЛ: Ркк-205.

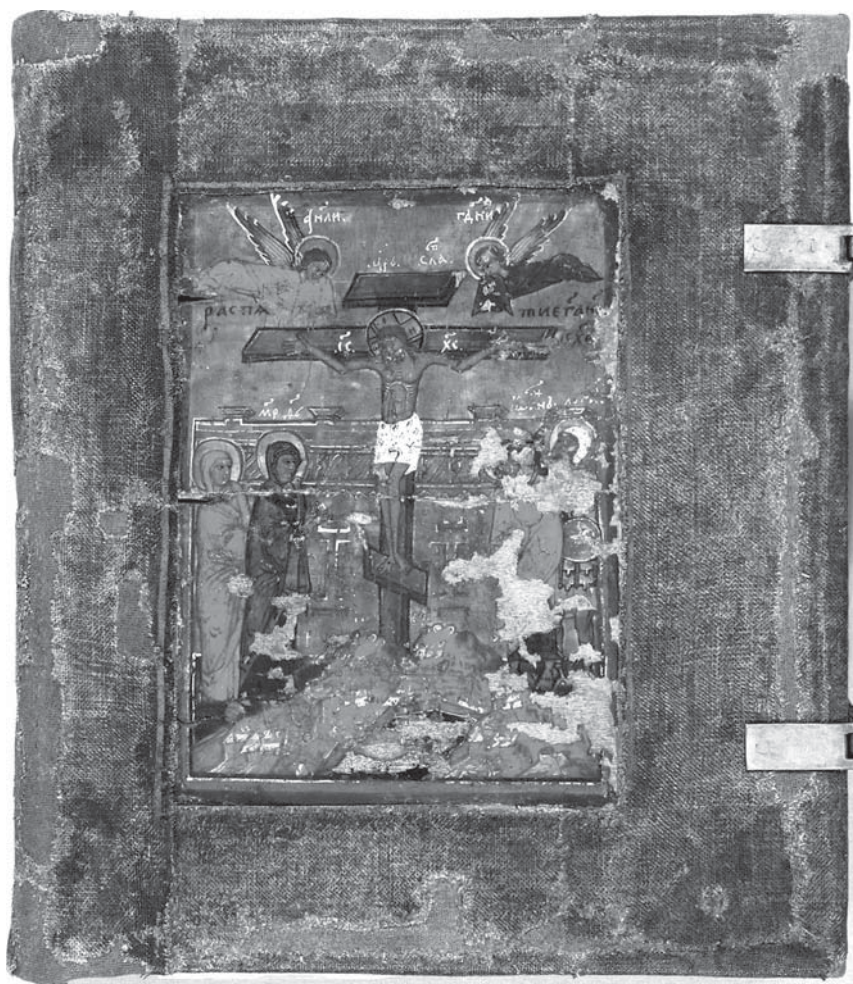
Усі виявлені малярські зображення – на оправах візантійської та пізньоготичної конструкції українського походження. За характером розташування на дошках їх можна умовно поділити на дві великі групи. Перша – найближча до традиційних шкіряних оправ. Дошки й корінець цих оправ поволочені шкірою, і лише окремі деталі оздоблення виконано темперними або олійними фарбами. До другої групи слід віднести оправи, на яких малярське зображення займає всю поверхню дошки. Техніка їх виконання близька до темперного малярства, а сюжетика – до іконопису. Тематика зображень різноманітна, здебільшого сюжетна: «Розп'яття», «Деїсис», «Положення до гробу», херувими, святі, «Спас Нерукотворний», зрідка орнаментально-декоративна (монограми Марії та Христа, напрестольний хрест і рослинні мотиви).

Поza Київською митрополією малярські оправи в XVI–XVII ст. виготовляли в Псковсько-Новгородських землях. Оригінальний варіант конструкції оправ візантійського типу зі вставною іконою на верхній дошці дав підстави виокремити чотири оправи XVI–XVII ст. псковського походження з мальованими зображеннями на Євангеліях апракосного типу XIII–XV ст. (Москва, РДАДА: ф. 381, № 7 (ил. 2); ф. 381, № 18; Москва, РДБ: ф. 256, Рум. 109; Псков, ПДОІАХМЗ: ф. № 245) [12; 24].

З кінця XVI ст. розпочинається виготовлення малярських оправ у московських землях. Зокрема можна назвати оправу кінця XVI ст. з темперним зображенням на левкасі Ветхозавітної Трійці в силі московської школи іконопису початку XVI ст. в золоченому срібному окладі рукописного Синодика. Цей Синодик списав головний писець Морозівського Євангелія з Успенського собору в Москві в XV в., а доповнення зроблено у XVI ст. (Москва, ДІМ: Син. 667 с) [1, с. 28; 2, кат. № 60; 22, с. 245–258, таб. XXX, 42; 26].

У Росії виробилася нова композиційна схема оздоблення, яку виявлено на двох оправах, у яких верхні дошки оздоблено темперним зображенням «Розп'яття» та чотирма великими кутовими клеймами з євангелістами. Це роботи іконописної школи другої половини XVI ст. макаріївської майстерні на рукописному Євангелії середини XVI ст. (Москва, ДІМ: Муз. 4133) (ил. 3) та на Євангелії, переписаному перед 1529 р., з церкви Покрову Богородиці (Москва, НБ МГУ, Сл. Рук. 128).

Низка оправ з іконописними зображеннями псковсько-новгородської іконописної школи XVII–XVIII ст. потребує детальнішого вивчення. Серед них слід згадати оправу з мальованим «Розп'яттям», на якому зображено дві групи предстоячих, в окладі останньої чверті XVII ст. на Євангелії, виданому в Москві 1741 р. (Псков, ПДОІАХМЗ: ф. № 612) [13, с. 122, ил. 2;

Лл. 2. Оправа (кін. XVI – поч. XVII ст.) з сюжетним зображенням «Розп'яття з предстоячими» Євангелія-апракос, перша половина XIII ст.
Матеріали: дерево, тканина, паволока, левкас, темпера, оліфа.
Москва, РДАДА: Ф. 381, Оп. 1, № 7.

Лл. 3. Оправа (XVI ст.) з сюжетним зображенням «Розп'яття з предстоячими»
Євангелія-тетр середини XVI ст.

Матеріали: дерево, шкіра, паволока, левкас, темпера, оліфа.
Москва, ДІМ: Муз. 4133.

21, ил. 44; 24]. Ще одна оправа¹ візантійської конструкції новгородського типу має темперні зображення на левкасі на паволоці – «Розп'яття» з трьома предстоячими жонами та Іоанном Богословом на тлі високої Єрусалимської стіни. Зображення виконані в іконописній школі кінця XVII – початку XVIII ст., обрамлені срібним окладом другої чверті XVII ст. і початку XVIII ст., на московському виданні Євангелія 1701 р. Зберігається в Санкт-Петербурзі, в колекції Державного російського музею (СПб, ДРМ: інв. № БК-3076). Ця пам'ятка надійшла до музею 1918 р. з колекції М. П. Боткіна [13, с. 113, ил. 4; 23, с. 37, таб. 102–103; 24]. У Російській національній бібліотеці зберігається рукописне Євангеліє першої чверті XVI ст. в оправі останньої чверті XVIII ст. з темперним «Деїсісом» (СПб, РНБ: № Q.1.25). І, нарешті, слід згадати оправу XIX ст. з олійним «Розп'яттям» в окладі на рукописному Євангелії апракос-повний 1532 р., яке тривалий час належало псковському Троїцькому собору (Псков, ПДОІАХМЗ: ф. № 366) [13, с. 112, ил. 3; 15, с. 10–11, кат. 6; 16, с. 6 (іл.); 20, с. 14, 15, таб. IV; 24].

Підсумовуючи результати проведених досліджень, слід зазначити, що на сьогодні вже виявлено 35 іконописних оправ східнослов'янського походження, що зберігаються в книгозбірнях України та за кордоном. Іконописні зображення на верхніх дошках цих пам'яток виконані не тільки темперою, а й олійними фарбами, що свідчить про паралельний розвиток цього виду мистецтва з іконописом. Малярські оправы виготовляли не лише на Балканах і в Галичині. Починаючи з XVI ст. вони з'являються і в мистецтві північних слов'ян, спочатку на теренах Новгород та Пскова, а згодом і в московських землях, про що свідчить збережений комплекс пам'яток. Проте вивчення цих творів мистецтва ще не завершено, адже кожна зі згаданих малярських оправ потребує окремого монографічного дослідження. Тому ми лише окреслили основні етапи появи й розвитку пам'яток цього типу на східнослов'янських землях.

На завершення слід зазначити, що запропонована класифікація малярських оправ не претендує на вичерпність і є лише спробою першого наближення. Вона потребує подальших ґрунтовних досліджень, оскільки поза увагою залишилися ще кілька специфічних різновидів малярських оправ Європи та Азії. В процесі подальших студій стане можливим в межах кожної з чотирьох великих груп малярських оправ здійснити більш чіткий їх поділ на регіональні підгрупи, а також класифікувати їх за іншими параметрами, зокрема за характером розташування зображень на їх дошках, тематикою та призначенням.

¹ О. В. Голубєва й О. С. Смирнов у 2007 р. досліджували оправу у відділі техніко-технологічних досліджень та секторі реставрації металу ДРМ.

Список використаних джерел

1. Борисова Т. С. К вопросу о времени создания рукописи / Т. С. Борисова // Евангелие Успенского собора Московского Кремля. – М. : ВХНРЦ им. акад. И. Э. Грабаря, 2002. – С. 27–35.
2. Вздорнов Г. И. Искусство книги в Древней Руси. Рукописная книга Северо-Восточной Руси XII – начала XV веков / Г. И. Вздорнов. – М. : Искусство, 1980. – 552 с.
3. Владимиров В. Всеобщая история книги : Древний мир. Средневековье. Возрождение. XVII в. / В. Владимиров. – М. : Книга, 1988. – 310 с.
4. Запаско Я. П. Мистецтво української рукописної книги : конспект лекцій спецкурсу для студентів / Я. П. Запаско. – Львів : ЛДПІДМ, 1993. – 139 с.
5. Зінченко С. Живописні Розп'яття на оправах рукописних книг із збірки Національного Музею у Львові / С. Зінченко // Українська Хрестологія : тези і резюме наукової конференції 24 жовтня 1996 р. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 26–28.
6. Зінченко С. Книжкова мініатюра / С. В. Зінченко // Історія українського мистецтва : у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; гол. ред. Г. Скрипник. – К., 2011. – Т. III : Мистецтво другої половини XVI–XVIII ст. – С. 255–277.
7. Зінченко С. Малярська оправа Євангелія-тетр 1631 р. зі збірки Російської національної бібліотеки в Санкт-Петербурзі / С. В. Зінченко // Рукописна та книжкова спадщина : археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – К. : НБУВ, 2014. – С. 316–327.
8. Зінченко С. Малярські оправи кириличних кодексів XV–XVIII ст. у збірці НМЛ ім. Андрея Шептицького / С. В. Зінченко // Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. – Львів : НМЛ ім. Андрея Шептицького, 2006. – № 4(9). – С. 126–132.
9. Зінченко С. Малярські оправи: термінологія, історіографія та проблеми дослідження / С. В. Зінченко // Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. – № 10(15). – Львів : НМЛ ім. Андрея Шептицького, 2014. – С. 99–104.
10. Зінченко С. Розп'яття XVI ст. на оправі Євангелія 1571 р. із с. Угорок. (Унікальний вид інтролігаторства) / С. В. Зінченко // Сакральне мистецтво Бойківщини. Третє наукове читання пам'яті Михайла Драгана : матеріали вист. на конф. 19–20 листоп. 1998 р., м. Дрогобич / Музей «Дрогобиччина». – Дрогобич : Відродження, 1998. – С. 132–136.
11. Зінченко С. Унікальний вид інтролігаторства (іконопис на українських книжкових оправах) / С. В. Зінченко // Рукописна та книжкова спадщина України : археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – Вип. 4. – К. : НБУВ, 1998. – С. 113–118.
12. Зінченко С. В. Проблемы исследования средневековых переплетов, украшенных живописными изображениями / С. В. Зинченко // Музейные библиотеки в современном обществе : Книжный переплет. Проблемы изучения : тезисы

докл. науч.-практ. конф., Москва, 8–10 апреля 2014 г. / ГИКМЗ «Московский Кремль»; под. ред. И. О. Мельниковой. – М., 2014. – С. 14–17.

13. Игошев В. В. Исследование и атрибуция орнаментального тиснения на кожаном переплёте Евангелия ГИМ, Син. 742 / В. В. Игошев // Хризограф. – Вып. 2. – М. : СканРус, 2005. – С. 109–125.

14. Каталог кириллических рукописных Евангелий XV–XVIII столетий из собрания Львовского исторического музея / уклад. О. Ясиновська. – Львов : Вид-во Львівської Богословської Академії, 1996. – 150 с.

15. Каталог славяно-русских рукописей Псковского музея-заповедника (XIV – начало XX вв.) : в 2 ч. / Пск. гос. объедин. ист.-архит. и худож. музей-заповедник; сост. Н. П. Осипова. – Ч. 1. – Псков, 1991. – 207 с.

16. Каталог славяно-русских рукописей Псковского музея-заповедника (XIV – начало XX вв.) : в 2 ч. / Пск. гос. объедин. ист.-архит. и худож. музей-заповедник; сост. Н. П. Осипова. – Ч. 2. – Псков, 1991. – 108 с.

17. Лифшиц Л. И. Малоизвестный памятник русской живописи первой четверти XV в. из собрания Государственного исторического музея / Л. И. Лифшиц // Хризограф. – Вып. 2. – М. : СканРус, 2005. – С. 94–108.

18. Найдены утерянные египетские пирамиды? / пер. Н. Ю. Денисова // Новости InfoNIAS.ru [Электронный ресурс]. – 12 авг. 2012. – Режим доступа: www.infoniac.ru/news/Naideny-uteryannye-egipetskie-piramidy.html.

19. Овчинников В. История книги: эволюция книжковой структуры : навч. посібн. / В. Овчинников. – Львів : Світ, 2005.

20. Покровский Н. В. Заметки о памятниках Псковской церковной старины / Н. В. Покровский. – М. : Издание журнала «Светильник», 1914. – 38 с. : [XXIII] л.

21. Псковский государственный объединённый историко-архитектурный и художественный музей-заповедник : [альбом] / авт.-сост. И. С. Родникова. – М. : Изобразительное искусство, 1981. – 21, 138 с.

22. Симони П. К. Опыт сборника сведений по истории и технике книгопереплётного искусства на Руси, преимущественно в допетровское время, с XI по XVIII столетие включительно : [тексты – материалы – снимки] / сост. и прим. П. Симони. – СПб. : Изд-во ОЛДП, 1903. – 324 с. : LXXIII л. 23. Собрание М. П. Боткина. Репринтное издание 1911 г. – СПб. : Альфарет, 2009. – 40 с.

24. Соловьёва И. Д. К истории живописного оклада русских напрестольных Евангелий / И. Д. Соловьёва // Остромирово Евангелие и современные исследования рукописной традиции новозаветных текстов : сб. науч. ст. : на материале докладов Междунар. науч. конф., С.-Петербург, окт. 2007 г.] / сост. Ж. Л. Левшина; редкол.: А. А. Алексеев и др. – СПб. : РНБ, 2010. – С. 181–190.

25. Таволетта [Электронный ресурс] // Википедия. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Таволетта>.

26. Яковлева А. И. Синодик Успенского собора / А. И. Яковлева // Палеография, кодикология, дипломатика: современный опыт исследования греческих, латинских и славянских рукописей и документов : материалы Междунар. науч. конф., Москва, 27–28 февр. 2013 г. / отв. ред. И. Г. Коновалова; Ин-т всеобщ. истории РАН. – М. : ИВИ, 2013. – С. 384–397.

27. Aland K. Der Text des Neuen Testaments. Einführung in die wissenschaftlichen Ausgaben sowie in Theorie und Praxis der modernen Textkritik. Deutsche Bibelgesellschaft / Kurt Aland, Barbara Aland. – Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1989. – 122 s.
28. Avril F. Les manuscrits à peintures en France 1440–1520 / François Avril, Nicole Reynaud. – Paris : Flammarion ; Bibliothèque nationale, 1993. – 439 p. : col. ill., map.
29. Biccherna [Digital resource] // Wikipedia. – Retrieved from <http://en.wikipedia.org/wiki/Biccherna>.
30. Carli E. Sienese Painting / Enzo Carli. – London : F. Muller; New York : Scala, 1983. – 79 p. – Electronic reproduction. Hathitrust Digital Library, 2010. MiAaHDL.
31. Catalogue of the celebrated Library of Major J. R. Abbey : the third Portion 19–21 June 1967. – London : Sotheby & Co., 1967. – 233 p.
32. Codex Washingtonianus [Digital resource] // Wikipedia. – Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/Codex_Washingtonianus.
33. Duval-Amould L. Une reliure du XIIIe siècle: Bibliothèque Vaticane, Vat. lat. 13125 / Louis Duval-Amould // Mélanges d'histoire de la reliure offerts à Georges Colin / éd. C. Sorgeloos. – Bruxelles : Librairie Fl. Tulkens, 1998. – S. 39–45.
34. Engelhart H. Bemalte Einbände an mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Handschriften / Helmut Engelhart // Einbandforschung / Informationsblatt des Arbeitskreises für die Erfassung und Erschließung Historischer Bucheinbände (AEB). – Heft 26 / April, 2010. – S. 9–23.
35. Engelhart H. Die Miniaturen eines ehemaligen Hornplatteneinbandes aus dem letzten Viertel des 13. Jahrhunderts / Helmut Engelhart // Einbandforschung / Informationsblatt des Arbeitskreises für die Erfassung und Erschließung Historischer Bucheinbände (AEB). – Heft 16. – April, 2005. – S. 14–19.
36. Engelhart H. Komburger Psalter / Helmut Engelhart // Lexikon des gesamten Buchwesens (LGB2) / Hrsg. von Severin Corsteny Günther Pflug und Friedrich Adolf Schmidt-Künsemüller. – Ed. 2, völlig neu bearbeitete Auflage. – Stuttgart : A. Hiersemann, 1993. – Bd. IV : Institut für Buch- und Handschriftenrestaurierung – Lyser. – S. 288–289.
37. Engelhart H. Hornplattenemband / Helmut Engelhart // Lexikon des gesamten Buchwesens (LGB2) / Hrsg. von Severin Corsteny Günther Pflug und Friedrich Adolf Schmidt-Künsemüller. – Ed. 2, völlig neu bearbeitete Auflage. – Bd. III: Fotochemigrafische Verfahren-Institut für Buchmarkt-Forschung. – Stuttgart: A. Hiersemann, 1991. – S. 535.
38. First Century Gospels Found! Forensic Discovery: Washington Codex Manuscripts of the Four Gospels Were Penned and Dated in First Century A. D. / Lee W. Woodard. – Sallisaw, Okla. : L. W. Woodard, 2008. – 421 p.; див. також: [Digital resource]. – Retrieved from <http://www.washington-codex.org>.
39. Graf K. Archivalia: The Renaissance Library of Pillone Family [Digital resource] / Klaus Graf. – Retrieved from <http://archiv.twoday.net/stories/19455769>.
40. Holter K. Zum gotischen Bucheinband in Österreich: Bemalte Einbände aus Kloster Garsten / Kurt Holter // Gutenberg-Jahrbuch, 1956 / Herausgeg. A. Ruppel. – Mainz : Gutenberg-Gesellschaft, 1956. – S. 288–298.

-
41. Hs.-446. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Matthaei [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars II], etc., saec. XIV [Digital resource] // The digital State Library of Upper Austria / Landes bibliothek. – Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-3420173>.
42. Hs.-447. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Marci [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars I], etc., saec. XIV [Digital resource] // The digital State Library of Upper Austria / Landes bibliothek. – Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-3425652>.
43. Hs.-448. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Lucae [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars III], etc., saec. XIV [Digital resource] // The digital State Library of Upper Austria / Landes bibliothek. – Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-3427766>.
44. Hs.-449. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Johannis [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars IV], saec. XIV [Digital resource] // The digital State Library of Upper Austria / Landes bibliothek. – Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-2861922>.
45. Le Biccherne Senesi: tutte le opere con foto, artisti e descrizione [Digital resource] // *ArteAntica.eu*. – Retrieved from http://www.arteantica.eu/opera-omnia-tema/biccherne_senesi-1.html.
46. Lisini A. Le tavolette dipinte di biccherna ed gabella del R. Archivio di Stato, in Siena : con illustrazione storica del direttore del archivio, Alessandro Lisini; opera iniziata dal defunto Luigi Marzocchi e ultimata dal suo successore Rodolfo Falb. – Siena : Stab. Foto-litografico Sordo-muti, 1901. – XII, [31] p.
47. Lucius W.-D., von. Malereinbände. Teil 1 : Bemalte Einbände bis 1918 / Wulf-Dietrich von Lucius // *Imprimatur : Ein Jahrbuch für Bücherfreunde*. – Neue Folge XX. – München : Hrsg. von Ute Schneider im Auftrag der Gesellschaft der Bibliophilen, 2007. – S. 71–80.
48. *Miscellanées de Monsieur H.: quelques mots sur la manipulation, quelques mots sur une beauté vénitienne* [Message de journal web] // *Le Blog du Bibliophile, des Bibliophiles, de la Bibliophilie et des Livres Ancients*. Récupéré le mardi 8 mai 2012 à partir de <http://bibliophilie.blogspot.com/2012/05/miscellanees-de-monsieur-h-quelques.html>.
49. Morello G. Die schönsten Stundenbücher aus der Biblioteca Apostolica Vaticana / Giovanni Morello. – Zürich : Belser, 1988. – 143 s.
50. Morey C.-R. *The Painted Covers of the Manuscript / Charles Rufus Morey // Facsimile of the Washington Manuscript of the Four Gospels in the Freer Collection / Ed. H. A. Sanders*. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1912. – P. VII–X.
51. *Oprawa malowana // Encyklopedia wiedzy o książce / Kom. Red. : A. Birkenmajer i in.* – Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971. – S. 1706–1707.
52. Petersen T. C. *Coptic Bookbindings in the Pierpont Morgan Library / Theodore C. Petersen*. – Unpublished manuscript, Pierpont Morgan Library, 1948.

53. Pontifical à l'usage de Châlons [Ressource numérique] // Bibliothèques municipales de Châlons. – Récupéré à partir de <http://bm.chalons-en-champagne.net/archives-et-patrimoine/tresors/42-pontifical-a-l-usage-de-chalons>.

54. Pabel A. Ein "bemalter" Bucheinband aus dem Besitz des Dr. Kilian Horn in der Inkunabelsammlung der Universitätsbibliothek Würzburg / Angelika Pabel, Helmut Engelhart // Einbandforschung / Informationsblatt des Arbeitskreises für die Erfassung und Erschließung Historischer Bucheinbände (AEB). – Heft 22. – April, 2008. – S. 12–20.

55. Schmidt-Künsemüller F.-A. Bemalte Einbände / Friedrich Adolf Schmidt-Künsemüller // Lexikon des gesamten Buchwesens (LGB2) / Hrsg. von Severin Corsteny Günther Pflug und Friedrich Adolf Schmidt-Künsemüller. – Ed. 2, völlig neu bearbeitete Auflage. – Bd. I : A–Buch. – Stuttgart : A. Hiersemann. – S. 289.

56. Slideshow : The Peacock Room Comes to America: Exhibiting Freer's Bibles [Digital resource] // Freer & Sackler. The Smithsonian's Museum of Asian Art. – Retrieved from http://www.asia.si.edu/explore/american/bibles_slideshow.asp.

57. Sotheby's Catalogue : Illuminated Manuscripts from the Celebrated Library of the Late Major J. R. Abbey, the Eleventh and Final Part: Forty-Four Manuscripts from c. 1100 to 1762. – London : Hardcover, 1989. – 207, [13] p.

58. Strzygowski J. Orient oder Rom: Beitrag zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst / Josef Strzygowski. – Leipzig : Verlag Hinrich, 1901. – 159 s.

59. Schreiber H. Bemalte Einbände / H. Schreiber // Lexikon des gesamten Buchwesens / Hrsg. von Karl Löffler und Joachim Kirchner unter Mitwirkung von Wilhelm Olbricht. – Bd. 1 : Aa–Goetheana. – Leipzig : Verlag W. Hiersemann, 1935. – S. 157.

60. Szirmai J. A. The Archaeology of medieval bookbinding / J. A. Szirmai. – Aldershot ; Brookfield ; Singapore ; Sidney, 1999. – 367 p.

61. Thompson H. S. Coptic version of the Acts of the Apostles and the Pauline Epistles in the Sahidic dialect / H. S. Thompson. – Cambridge : University Press, 1932. – XXXII, 256 p.

62. Traité des vertus, de leur excellence, et comment on l... [Ressource numérique] // BnF, Gallica. – Récupéré à partir de <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6000782z>.

63. Washington Manuscript III – The Four Gospels (Codex Washingtonensis) late 4th – early 5th century [Digital resource] // Freer & Sackler Galleries. – Retrieved from <http://www.asia.si.edu/collections/singleObject.cfm?ObjectNumber=F1906.274>.

64. Zöhl C. Selbstvergewisserung, Erziehung und Repräsentation: die Bibliothek der Louise von Savoyen / Caroline Zöhl // Frühneuzeitliche Sammlungspraxis und Literatur / Robert Felfe, Angelika Lozar (Hrsg.). – Erstausg., 1. Aufl. – Berlin : Lukas-Verl., 2006 – S. 75–108.

References

1. Borisova, T. S. (2002). K voprosu o vremeni sozdaniia rukopisi [On the issue of the the manuscript creation time]. In *Evangelie Uspenskogo sobora Moskovskogo Kremliia* [The Gospel of the Assumption Cathedral of the Moscow Kremlin] (pp. 27–35). Moscow: Vserossiiskii khudozhestvennyi nauchno-restavratsionnyi tsentr imeni akademika I. E. Grabaria. [In Russian].

2. Vzdornov, G. I. (1980). *Iskusstvo knigi v Drevnei Rusi. Rukopisnaia kniga Severo-Vostochnoi Rusi XII – nachala XV vekov* [Book Art in Ancient Rus. Handwritten book of the North-Eastern Rus of the 12th – early 15th centuries]. Moscow: Iskusstvo. [In Russian].
3. Vladimirov, V. (1988). *Vseobshchaia istoriia knigi: Drevnii mir. Srednevekove. Vozrozhdenie. XVII v.* [General book history: Ancient world. Middle Ages. Renaissance. 12th century]. Moscow: Kniga. [In Russian].
4. Zapasko, Ya. P. (1993). *Mystetstvo ukrainskoi rukopysnoi knyhy: konspekt lektsii spetskursu dlia studentiv* [The art of a Ukrainian handwritten book: notes of special lecture course for students]. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi instytut prykladnoho i dekoratyvnoho mystetstva. [In Ukrainian].
5. Zinchenko, S. (1996). Zhyvopysni Rozpiattia na opravakh rukopysnykh knyh iz zbirky Natsionalnoho Muzeiu u Lvovi [Pictorial Crucifixions on the bookbindings of manuscripts from the collection of Lviv National Museum]. In *Ukrainska Khrestolohiia* [Ukrainian cross studies]: *Proceedings of a scientific conference* (pp. 26–28). Lviv: Instytut narodoznavstva Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. [In Ukrainian].
6. Zinchenko, S. (2011). Knyzhkova miniatiura [Miniature book]. In H. Skrypnyk (Ed., Series ed.), *Istoriia ukrainskoho mystetstva* [The history of Ukrainian art]: *Vol. 3. Mystetstvo druhoi polovyny XVI–XVIII st.* [Art of the second half of the 16–18th centuries] (pp. 255–277). Kyiv. [In Ukrainian].
7. Zinchenko, S. (2014). Maliarska oprava Yevanheliia-tetr 1631 r. zi zbirky Rosiiskoi natsionalnoi biblioteki v Sankt-Peterburzi [Painted binding of a Gospel of 1631 from the collection of the National Library of Russia in Saint Petersburg]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna: arkhеоhrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotechnykh fondiv* [Manuscripts and book heritage: archeographic research of unique archival and librarian fonds] (pp. 316–327). Kyiv. [In Ukrainian].
8. Zinchenko, S. (2006). Maliarski opravy kyrylychnykh kodeksiv XV–XVIII st. u zbirtsi NML im. Andreia Sheptytskoho [Painted bindings of Cyrillic codices of the 16–18th centuries in the collection of Andrey Sheptytsky Lviv National Museum]. In *Litopys Natsionalnoho muzeiu u Lvovi imeni Andreia Sheptytskoho* [Chronicle of Andrey Sheptytsky Lviv National Museum], 4(9), pp. 126–132. Lviv: Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni Andreia Sheptytskoho. [In Ukrainian].
9. Zinchenko, S. (2014). Maliarski opravy: terminolohiia, istoriohrafii ta problemy doslidzhennia [Painted bindings: terminology, historiography and research problems]. In *Litopys Natsionalnoho muzeiu u Lvovi imeni Andreia Sheptytskoho* [Chronicle of Andrey Sheptytsky Lviv National Museum], 10(15), pp. 99–104. Lviv: Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni Andreia Sheptytskoho. [In Ukrainian].
10. Zinchenko, S. (1998). Rozpiattia XV st. na opravi Yevanheliia 1571 r. iz s. Uhorok. (Unikalnyi vyd introlihatorstva) [Crucifixion of the 15th century on a binding of a Gospel of 1571 from a village Uhorky. (Unique kind of bookbinding)]. In *Sakralne mystetstvo Boikivshchyny. Treti naukovy chytannia pamiati Mykhaila Drachana* [Sacral art of Boikivshchina. The third scientific readings in memory of Michael

Dragan]: *Proceedings of the conference held on 19–20 November 1998 in Drohobych* (pp. 132–136). Drohobych: Vidrozhennia. [In Ukrainian].

11. Zinchenko, S. (1998). Unikalnyi vyd introliatorstva (ikonopys na ukrainskykh knyzhkovykh opravakh) [Unique kind of bookbinding (icon painting on Ukrainian book bindings)]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: arkeohrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotechnykh fondiv* [Manuscript and book heritage: archeographic research of unique archival and librarian fonds], No. 4, pp. 113–118. Kyiv. [In Ukrainian].

12. Zinchenko, S. V. (2014). Problemy issledovaniia srednekovykh perepletov, ukrashennykh zhivopisnymi izobrazheniiami [Problems of the research of medieval bindings decorated with pictorial images]. In *Muzeinye biblioteki v sovremennom obshchestve: Knizhnyi pereplet. Problemy izucheniia* [Museum libraries in modern society: Book binding. Problems of study]: *Proceedings of a scientific and practical conference held on 8–10 April 2014 in Moscow* (pp. 14–17). Moscow. [In Russian].

13. Igoshev, V. V. (2005). Issledovanie i atribuciia ornamentalnogo tiseniia na kozhanom pereplete Evangelii GIM, Sin. 742 [Study and attribution of an ornamental embossment on a leather binding of a Gospel from the State Historical Museum, Syn. 742]. In *Khrizograf* [Chrysograph], Is. 2, pp. 109–125. Moscow: SkanRus. [In Russian].

14. Yasinovska, O. (Comp.). (1996). *Kataloh kyrylychnykh rukopysnykh Yevanhelii XV–XVIII stolit zi zbirkky Lvivskoho istoricheskoho muzeiu* [Catalog of Cyrillic manuscript Gospels of the 15–16th centuries from the collection of Lviv Historical Museum]. Lviv: Publishing house of Lviv Theological Academy. [In Ukrainian].

15. Osipova, N. P. (Comp.). (1991). *Katalog slaviano-russkikh rukopisei Pskovskogo muzeia-zapovednika (XIV – nachalo XX vv.)* [Catalog of Slavic-Russian manuscripts from Pskov museum-reservation (19th – early 20th centuries) (Pt. 1). Pskov. [In Russian].

16. Osipova, N. P. (Comp.). (1991). *Katalog slaviano-russkikh rukopisei Pskovskogo muzeia-zapovednika (XIV – nachalo XX vv.)* [Catalog of Slavic-Russian manuscripts from Pskov museum-reservation (19th – early 20th centuries) (Pt. 1). Pskov. [In Russian].

17. Lifshic, L. I. (2005). Maloizvestnyi pamiatnik russkoi zhivopisi pervoi chetverti XV v. iz sobraniia Gosudarstvennogo istoricheskogo muzeia [A little known monument of Russian painting of the first quarter of the 15th century from the State Historical Museum Collection, Syn. 742]. In *Khrizograf* [Chrysograph], Is. 2, pp. 94–108. Moscow: SkanRus. [In Russian].

18. Denisov, N. Ju. (Trans.). (2012, August 12). Naideny uteriannye egipetskie piramidy? [Are the lost Egyptian pyramids found?]. Retrieved from www.infoniac.ru/news/Naideny-uteryannye-egipetskie-piramidy.html. [In Russian].

19. Ovchinnikov, V. (2005). *Istoriia knyhy: evoliutsiia knyzhkovoii struktury: navchalnyi posibnyk* [History of books: evolution of a book structure: manual]. Lviv: Svit. [In Ukrainian].

20. Pokrovskii, N. V. (1914). *Zametki o pamiatnikakh Pskovskoi tserkovnoi stariny* [Notes on the monuments of Pskov church antiquity]. Moscow: Izdanie zhurnala “Svetilnik”. [In Russian].

-
21. Rodnikova, I. S. (Comp.). (1981). *Pskovskii gosudarstvennyi obedinennyi istoriko-arkhitekturnyi i khudozhestvennyi muzei-zapovednik* [Pskov State United Historical, Architectural and Art Museum-Reserve]. Moscow: Izobrazitelnoe iskusstvo. [In Russian].
22. Simoni, P. K. (Comp.). (1903). *Opyt sbornika svedenii po istorii i tekhnike knigoperepletnogo khudozhestva na Rusi, preimushchestvenno v dopetrovskoe vremia, s XI po XVIII stoletie vkluchitelno: teksty – materialy – snimki* [Experience of a collected book containing information on the history and technology of bookbinding art in Russia, mainly in pre-Peter times, from the 11th to the 18th century: texts – materials – photographs]. Saint Petersburg: Izdanie obshchestva liubitelei drevnei pismennosti. [In Russian].
23. *Sobranie M. P. Botkina* [Collection of M. P. Botkin] (Reprinted from the edition of 1911). (2009). Saint Petersburg: Alfaret. [In Russian].
24. Soloveva, I. D. (2010). K istorii zhivopisnogo oklada russkikh naprestolnykh Evangelii [On the history of pictorial bindings of Russian Altar Gospels]. In Zh. L. Levshina (Comp.), *Ostromirovo Evangelie i sovremennye issledovaniia rukopisnoi traditsii novozavetnykh tekstov: sbornik nauchnykh statei* [Ostromir Gospel and modern research of the manuscript tradition of the New Testament texts: collection of scientific articles] (A. A. Alekseev et al., Eds., pp. 181–190). Saint Petersburg: National Library of Russia. [In Russian].
25. Tavoletta. In *Wikipedia*. Retrieved from <https://ru.wikipedia.org/wiki/Таволетта>. [In Russian].
26. Iakovleva, A. I. (2013). Sinodik Uspenskogo sobora [Death-bill of Assumption Cathedral]. In *Paleografiia, kodikologiia, diplomatika: sovremennyi opyt issledovaniia grecheskikh, latinskikh i slavianskikh rukopisei i dokumentov* [Paleography, codicology, diplomatics: modern experience of the study of Greek, Latin and Slavic manuscripts and documents]: *Proceedings of the International scientific conference* (pp. 384–397). Moscow: Institut vseobshchei istorii. [In Russian].
27. Aland, K., Aland, B. (1989). *Der Text des Neuen Testaments. Einführung in die wissenschaftlichen Ausgaben sowie in Theorie und Praxis der modernen Textkritik*. Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft. [In German].
28. Avril, F., Reynaud, N. (1993). *Les manuscrits à peintures en France 1440–1520*. Paris: Flammarion, Bibliothèque nationale. [In French].
29. Biccherna. In *Wikipedia*. Retrieved from <http://en.wikipedia.org/wiki/Biccherna>. [In English].
30. Carli, E. (1983). *Siense Painting* (Electronic reproduction, HathiTrust Digital Library, 2010, MiAaHDL). London: F. Muller; New York: Scala. [In English].
31. *Catalogue of the celebrated Library of Major J. R. Abbey: the third Portion 19–21 June 1967*. (1967). London: Sotheby & Co. [In English].
32. Codex Washingtonianus. In *Wikipedia*. Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/Codex_Washingtonianus. [In English].
33. Duval-Arroul L. (1998). Une reliure du XIIIe siècle: Bibliothèque Vaticane, Vat. lat. 13125. In C. Sorgeloos (Ed.), *Mélanges d'histoire de la reliure offerts à Georges Colin* (pp. 39–45). Bruxelles: Librairie Fl. Tulkens.

34. Engelhart, H. (2010, April). Bemalte Einbände an mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Handschriften. In Informationsblatt des Arbeitskreises für die Erfassung und Erschließung Historischer Bucheinbände (AEB), *Einbandforschung* (Heft 16, S. 9–23). [In German].
35. Engelhart, H. (2005, April). Die Miniaturen eines ehemaligen Hornplatteneinbandes aus dem letzten Viertel des 13. Jahrhunderts. In Informationsblatt des Arbeitskreises für die Erfassung und Erschließung Historischer Bucheinbände (AEB), *Einbandforschung* (Heft 16, S. 14–19). [In German].
36. Engelhart, H. (1993). Koberger Psalter In *Lexikon des gesamten Buchwesens (LGB2): Bd. IV. Institut für Buch- und Handschriftenrestaurierung* (Hrsg. von Severin Corsteny Günther Pflug und Friedrich Adolf Schmidt-Künsemüller, Ed. 2, völlig neu bearbeitete Auflage, S. 288–289). Stuttgart: A. Hiersemann. [In German].
37. Engelhart, H. (1991). Hornplattenband. In *Lexikon des gesamten Buchwesens (LGB2): Bd. III. Fotochemigrafische Verfahren-Institut für Buchmarkt-Forschung* (Hrsg. von Severin Corsteny Günther Pflug und Friedrich Adolf Schmidt-Künsemüller, Ed. 2, völlig neu bearbeitete Auflage, S. 535). Stuttgart: A. Hiersemann. [In German].
38. Woodard, L. W. (2008). *First Century Gospels Found! Forensic Discovery: Washington Codex Manuscripts of the Four Gospels Were Penned and dated in First Century A. D.* Sallisaw, Okla. [In English].
39. Graf, K. Archivalia: The Renaissance Library of Pillone Family. Retrieved from <http://archiv.twoday.net/stories/19455769/>. [In English].
40. Holter, K. (1956). Zum gotischen Bucheinband in Österreich: Bemalte Einbände aus Kloster Garsten. In A. Ruppel (Hrsg.), *Gutenberg-Jahrbuch* (pp. 288–298). Mainz: Gutenberg-Gesellschaft.
41. Hs.-446. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Matthaei [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars II], etc., saec. XIV. In Landesbibliothek, *The digital State Library of Upper Austria*. Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-3420173>. [In Latin].
42. Hs.-447. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Marci [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars I], etc., saec. XIV. In Landesbibliothek, *The digital State Library of Upper Austria*. Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-3425652>. [In Latin].
43. Hs.-448. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Lucae [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars III], etc., saec. XIV. In Landesbibliothek, *The digital State Library of Upper Austria*. Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-3427766>. [In Latin].
44. Hs.-449. Thomas de Aquino, Glossa in evangelium sancti Johannis [Catena aurea super quattuor evangelistas, pars IV], saec. XIV. In Landesbibliothek, *The digital State Library of Upper Austria*. Retrieved from <http://digi.landesbibliothek.at/viewer/resolver?urn=urn:nbn:at:AT-OOeLB-2861922>. [In Latin].
45. Le Biccherne Senesi: tutte le opere con foto, artisti e descrizione. In *ArteAntica.eu*. Retrieved from http://www.arteantica.eu/opera-omnia-a-tema/biccherne_senesi-1.html. [In Italian].

46. Lisini, A. (1901). *Le tavolette dipinte di biccherna e di gabella del R. Archivio di Stato, in Siena: con illustrazione storica del direttore del archivio, Alessandro Lisini; opera iniziata dal defunto Luigi Marzocchi e ultimata dal suo successore Rodolfo Falb*. Siena: Stab. Foto-litografico Sordo-muti. [In Italian].
47. Lucius, W.-D., von. (2007). Malereinbände: Teil 1. Bemalte Einbände bis 1918. *Imprimatur: Ein Jahrbuch für Bücherfreunde* (Neue Folge XX, Hrsg. von Ute Schneider im Auftrag der Gesellschaft der Bibliophilen, S. 71–80). München. [In German].
48. Miscellanées de Monsieur H.: quelques mots sur la manipulation, quelques mots sur une beauté vénitienne [Message de journal web]. (2012, 8 Mai). Sur *Le Blog du Bibliophile, des Bibliophiles, de la Bibliophilie et des Livres Ancients*. Récupéré à partir de <http://bibliophilie.blogspot.com/2012/05/miscellanees-de-monsieur-h-quelques.html>. [In French].
49. Morello, G. (1998). *Die schönsten Stundenbücher aus der Biblioteca Apostolica Vaticana*. Zürich: Belsar. [In German].
50. Morey, C.-R. (1912). The Painted Covers of the Manuscript. In H. A. Sanders (Ed.), *Facsimile of the Washington Manuscript of the Four Gospels in the Freer Collection*. Ann Arbor: University of Michigan Press. [In English].
51. Oprawa malowana. (1971). In A. Birkenmajer, A. Kawecka-Gryczowa et al. (Eds.), *Encyklopedia wiedzy o książce* (S. 1706–1707). Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. [In Polish].
52. Petersen, T. C. (1948). *Coptic Bookbindings in the Pierpont Morgan Library*. Unpublished manuscript, Pierpont Morgan Library. [In English].
53. Pontifical à l’usage de Châlons. Sur *Bibliothèques municipales de Châlons*. Récupéré à partir de <http://bm.chalons-en-champagne.net/archives-et-patrimoine/tresors/42-pontifical-a-l-usage-de-chalons>. [In French].
54. Pabel, A., Engelhart, H. (2008, April). Ein “bemalter” Bucheinband aus dem Besitz des Dr. Kilian Horn in der Inkunabelsammlung der Universitätsbibliothek Würzburg. In Informationsblatt des Arbeitskreises für die Erfassung und Erschließung Historischer Bucheinbände (AEB), *Einbandforschung* (Heft 22, S. 12–20). [In German].
55. Schmidt-Künsemüller, F.-A. (1935). Bemalte Einbände. In *Lexikon des gesamten Buchwesens (LGB2): Bd. I. A–Buch* (Hrsg. von Severin Corstény Günther Pflug und Friedrich Adolf Schmidt-Künsemüller, Ed. 2, völlig neu bearbeitete Auflage, S. 289). Stuttgart: A. Hiersemann. [In German].
56. Slideshow: The Peacock Room Comes to America: Exhibiting Freer’s Bibles. In *Freer & Sackler: The Smithsonian’s Museum of Asian Art*. Retrieved from www.asia.si.edu/explore/american/bibles_slides. [In English].
57. *Sotheby’s Catalogue: Illuminated Manuscripts from the Celebrated Library of the Late Major J. R. Abbey, the Eleventh and Final Part: Fourty-Four Manuscripts from c. 1100 to 1762*. (1989). London: Hardcover. [In English].
58. Strzygowski, J. (1901). *Orient oder Rom: Beitrag zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst*. Leipzig: Verlag Hinrich. [In German].
59. Schreiber, H. (1935). Bemalte Einbände. In *Lexikon des gesamten Buchwesens: Bd. I: Aa–Goetheana* (Hrsg. von Karl Löffler und Joachim Kirchner unter Mitwirkung von Wilhelm Olbricht, S. 157). Leipzig: Verlag W. Hiersemann. [In German].

60. Szirmai, J. A. (1999). *The archaeology of medieval bookbinding*. Aldershot, Brookfield, Singapore, Sidney. [In German].
61. Thompson, H. S. (1932). *Coptic version of the Acts of the Apostles and the Pauline Epistles in the Sahidic dialect*. Cambridge: University Press. [In English].
62. Traité des vertus, de leur excellence, et comment on l... Sur *BnF, Gallica*. Récupéré à partir de <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6000782z>. [In French].
63. Washington Manuscript III – The Four Gospels (Codex Washingtonensis) late 4th – early 5th century. In *Freer & Sackler Galleries*. Retrieved from <http://www.asia.si.edu/collections/singleObject.cfm?ObjectNumber=F1906.274>. [In English].
64. Zöhl, C. (2006). Selbstvergewisserung, Erziehung und Repräsentation: die Bibliothek der Louise von Savoyen. In R. Felfe und A. Lozar (Hrsg.), *Frühneuzeitliche Sammlungspraxis und Literatur* (Erstausg., 1, Aufl., S. 75–108). Berlin: Lukas-Verl. [In German].

S. Zinchenko

Pictorial binding: endeavor to classify

The article is devoted to the classification of bindings of the 1–19th centuries with a unique and untypical book binding decoration technique (encaustic, tempera and oil paintings). Analysis of design features, materials and techniques of art decoration made it possible to identify them as a separate type – pictorial bindings and divide them into four groups. The first group consists of Coptic bindings, decorated with icon-painting images in encaustic technique. The second group is made up of leather Western bindings of the 13–14th centuries, which have the decoration and technique of ornamentation close to iconography. The third group involves parchment bindings, ornamentation technique of which is closer to the miniature. The last group comprises bindings of East Slavic origin of the 15–19th centuries, decorated with icon-painting pictures made in the technique of tempera or oil painting.

The proposed classification requires further basic research as several specific kinds of bindings have not yet been investigated.

Key words: bibliopegy, binding covers, pictorial binding, book binding, parchment, miniature.

C. B. Зинченко

Живописный переплёт: попытка классификации

Статья посвящена классификации переплётных I–XIX вв. с уникальной и нетипичной для книжных переплётных техникой художественного оформления (энкаустика, темперная и масляная живопись). Анализ конструктивных особенностей, материалов и техники художественного украшения позволил выделить их в отдельный вид – живописные переплётные и разделить на четыре большие группы: 1) коптские переплётные, украшенные иконописными энкаустическими изображениями; 2) кожаные западноевропейские переплётные XIII–XIV вв., оформление и техника украшения которых близка к иконописи; 3) пергаментные переплётные, техника украшения которых ближе к миниатюре, чем к иконописи или

станковой живописи; 4) переплёты восточнославянского происхождения XV–XIX вв., украшенные иконописными изображениями в технике темперной или масляной живописи.

Предложенная классификация требует дальнейших фундаментальных исследований, поскольку без внимания остались еще несколько специфических разновидностей переплётов.

Ключевые слова: переплётное дело, крышки переплёта, живописный переплёт, книжный переплёт, пергамент, миниатюра.